

praktikon

Het meten van opvoedingsbelasting met de OBVL-K bij gezinnen met meervoudige problemen

Praktikon, 2020

Auteurs

Dr. Gert Kroes (g.kroes@acsw.ru.nl)

Dr. Marc Delsing (m.delsing@praktikon.nl)

Marsha Philipsen, Msc. (m.philipsen@praktikon.nl)

Laura Beurskens-Claessens, Msc. (l.beurskens@praktikon.nl)

Nina Esmeijer, Msc. (n.esmeijer@praktikon.nl)

Dr. Ronald De Meyer (r.demeyer@praktikon.nl)

Dankbetuiging

Wij danken ZonMw voor haar bijdrage aan dit onderzoek in het kader van het programma Effectief werken in de jeugdsector. Ook danken wij de gezinnen en de betrokken professionals voor hun deelname aan dit praktijkonderzoek. Daarnaast zijn wij Jan Willem Veerman erkentelijk voor zijn adviezen en feedback op een eerdere versie van dit artikel.

Publicatie

Dit artikel is gepubliceerd in het tijdschrift *Orthopedagogiek: Onderzoek en Praktijk*, 59 (3), 135-147. <http://www.orthopedagogiek.org/tijdschrift.php>.

© 2020 Praktikon

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, en evenmin in een retrieval systeem worden opgeslagen, zonder de voorafgaande schriftelijke toestemming van Praktikon.

No part of this book/publication may be reproduced in any form, by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

Inhoudsopgave

Summary	4
Samenvatting.....	5
Hoofdstuk 1. Inleiding.....	6
Hoofdstuk 2. Methode.....	8
2.1 Participanten.....	8
2.2 Materiaal.....	8
2.3 OBVL.....	8
2.4 OBVL-K.....	8
2.5 VGFO	9
2.6 CBCL.....	9
2.7 Procedure.....	10
Hoofdstuk 3. Resultaten	11
3.1 Identificeren van een groep gezinnen met meervoudige problemen	11
3.2 Betrouwbaarheid en validiteit van de OBVL-K bij gezinnen met meervoudige problemen	13
3.3 Het meten van verandering met de OBVL-K.....	13
Hoofdstuk 4. Discussie	15
Literatuurlijst	18

Summary

The OBVL-K has been developed as a short instrument for measuring parenting stress during family treatment. The instrument is a shortened version of the OBVL, which in turn is a shorter version of (the parental domain of) the NOSI. The OBVL is now widely used in systemic interventions for families with multiple problems. In this study, we explored whether the OBVL-K is also applicable to this specific population and whether its psychometric characteristics are similar to those of the OBVL. We examined the reliability and validity of the OBVL-K, as well as its sensitivity to change in parenting stress during treatment. The OBVL and/or OBVL-K, the VGFO and the CBCL were administered to nearly 6,000 families at the start and end of treatment at six youth care agencies. We first made a selection of families with multiple problems through Latent Profile Analysis. The properties of the OBVL-K were further investigated within the selected families. The OBVL-K appears to be a reliable and valid instrument for measuring parenting stress within families with multiple problems. The OBVL-K also appears to be sensitive to change. Treatment outcomes measured with the OBVL-K are similar to outcomes of previous studies on treatment effects in families with serious parenting problems. Future research could investigate the applicability of the OBVL-K for monitoring treatment progress, with the aim of timely signaling relapse or stagnation.

Samenvatting

Orthopedagogiek: Onderzoek en Praktijk, 59 (3), 135-147

De OBVL-K is ontwikkeld als een kort screeningsinstrument voor het meten van opvoedingsbelasting bij ouders van kinderen in de jeugdhulp. Het instrument is een verkorte versie van de OBVL, die op zijn beurt weer een kortere versie is van (het ouderdomein van) de NOSI. De OBVL wordt inmiddels op grote schaal gebruikt bij systeeminterventies voor gezinnen met meervoudige problemen. In dit onderzoek hebben we onderzocht of de OBVL-K ook toepasbaar is bij deze doelgroep en psychometrische eigenschappen heeft die vergelijkbaar zijn met die van de OBVL. We hebben onderzocht of de OBVL-K voldoende betrouwbaar is, een goede validiteit heeft en of het instrument geschikt is om veranderingen in opvoedingsbelasting tijdens de behandeling te meten. Bij zes instellingen voor jeugdhulp zijn de OBVL en/of OBVL-K, de VGFO en de CBCL afgenomen bij bijna 6000 cliënten (gezinnen) bij aanvang en einde van de hulp. We hebben eerst een selectie gemaakt van een groep gezinnen met meervoudige problemen middels een Latente Profiel Analyse. Binnen deze selecte groep zijn de eigenschappen van de OBVL-K verder onderzocht. De OBVL-K blijkt een betrouwbaar en valide instrument te zijn om opvoedingsbelasting bij gezinnen met meervoudige problemen te meten. Tevens blijkt de OBVL-K gevoelig voor verandering. Uitkomsten van de behandeling gemeten met de OBVL-K zijn vergelijkbaar met uitkomsten in eerdere studies naar behandel-effecten bij gezinnen met ernstige opvoedingsproblemen. Vervolgonderzoek zou nader in kunnen gaan op de geschiktheid van de OBVL-K bij het monitoren van de voortgang van de behandeling, met als doel om terugval of stagnatie tijdig te signaleren.

Hoofdstuk 1. Inleiding

Volgens de *Richtlijn Multiprobleemgezinnen voor jeugdhulp en jeugdbescherming* (Van der Steege & Zoon, 2017) is er geen eenduidige definitie of beschrijving van gezinnen met meervoudige problemen. Ook is er geen empirisch, wetenschappelijk onderzoek beschikbaar om een eenduidige typering te onderbouwen. In de praktijk herkennen hulpverleners de gezinnen echter vrijwel direct. Zij schetsen vaak dezelfde kenmerken en problemen van deze gezinnen, in verschillende domeinen: de huishouding, het sociaaleconomisch functioneren, de opvoeding, de individuele ontwikkeling van de gezinsleden, en de partnerrelatie. Naar schatting is bij drie tot vijf procent van alle gezinnen in Nederland sprake van een dergelijke complexe en meervoudige opvoedingsproblematiek (Van der Steege & Zoon, 2017).

Gezinnen met meervoudige problemen zijn vaak overbelast door de vele problemen waarmee ze te maken krijgen. Dit heeft een negatieve invloed op de gemoedstoestand en het opvoedgedrag van ouders, wat kan leiden tot het continueren van gedragsproblemen (Abidin, 1992). Zodoende is opvoedingsbelasting een belangrijke graadmeter van de ernst van de problemen in een gezin met meervoudige problemen. Ook is vermindering van opvoedingsbelasting een belangrijk signaal dat de problematiek in het gezin vermindert en de hulpverlening op de goede weg is.

Opvoedingsbelasting kan worden omschreven als ‘de moeilijkheden (ervaren stress) die voortkomen uit de verantwoordelijkheden die het ouderschap met zich meebrengt’ (Vermulst, Kroes, De Meyer, Nguyen & Veerman, 2015, p. 9). Het meten van opvoedingsbelasting bij ouders is dan ook al lange tijd gebruikelijk bij de behandeling van gezinnen met meervoudige problemen, naast het meten van gedragsproblemen bij een kind. In het verleden werd voor het meten van opvoedingsbelasting meestal de Nijmeegse Ouderlijke Stress index gebruikt (NOSI; De Brock, Vermulst, Gerris & Abidin, 1992). In een aantal publicaties is daarvan verslag gedaan. Zo rapporteerden Veerman, De Meyer en Roosma (2007) over de uitkomsten van gezinsbehandelingen aan de hand van de NOSI en de Child Behavior Checklist (CBCL; Achenbach & Rescorla, 2001). De gezinsbehandelingen omvatten de jeugdinterventies Intensief Ambulante Gezinsbehandeling, Families First en Intensieve Psychiatrische Gezinsbehandeling. Zowel de NOSI als de CBCL bleken goed in staat om de beoogde doelgroepen te typeren en de uitkomsten van de behandeling over tijd te meten. Beide instrumenten lieten significante verschillen zien tussen voor- en nameting, met effectgroottes variërend van 0,64 tot 0,75 voor vermindering van opvoedingsstress en 0,58 tot 0,68 voor vermindering van gedragsproblemen. Dit duidt op middelgrote behandel-effecten (Cohen, 1992; Veerman & Bijl, 2017).

Hoewel de NOSI dus over het algemeen goede resultaten liet zien bij de beoogde doelgroep, bleek er toch een aantal bezwaren aan dit instrument te kleven. Nadelen van de NOSI waren met name de verouderde normering, de vaak ingewikkelde en negatieve formulering van de items, en de lengte van de vragenlijst (123 items). Dat laatste hangt weer samen met een ander belangrijk nadeel, namelijk dat de NOSI twee verschillende domeinen meet waaruit het ervaren van opvoedingsbelasting kan ontstaan: eigenschappen van het kind (kinddomein) en de mate waarin de ouder zich al dan niet berekend voelt voor de opvoedingstaak (ouderdomein). De items van het kinddomein vertonen een grote overlap met die van de CBCL, zoals ook herhaaldelijk gebleken is uit de correlaties tussen beide instrumenten (den Boer, 2007).

Vanwege de bezwaren tegen de NOSI is een geheel nieuwe vragenlijst voor het meten van opvoedingsbelasting ontwikkeld, de Opvoedingsbelastingvragenlijst (OBVL; Vermulst e.a., 2015). Dit instrument is uitsluitend gericht op het ouderdomein als bron van opvoedingsbelasting, is veel korter (34 items) en bondiger dan de NOSI, en bevat deels ook positief geformuleerde items. Voorbeelden van items zijn 'Ik heb een tevreden gevoel over mijn kind' en 'Mijn kind luistert naar mij'. De onderliggende concepten en schalen komen echter conceptueel sterk overeen met het ouderdomein van de NOSI. Inmiddels heeft de OBVL zijn weg gevonden als vervanger van de NOSI. Het instrument wordt op grote schaal gebruikt bij diagnostiek en het meten van de uitkomsten bij gezinsbehandelingen. Toch blijkt er nog behoefte te bestaan aan een zeer kort instrument voor het herhaald meten van opvoedingsbelasting, om de administratieve belasting voor ouders zo klein mogelijk te maken.

Om deze reden is vanuit de OBVL een nog compactere versie ontwikkeld - de OBVL-K (Vermulst e.a., 2015). Dit instrument telt slechts 10 items, die uitsluitend positief geformuleerd zijn en een afspiegeling vormen van de belangrijkste schalen van de OBVL. De OBVL-K is bedoeld als een laagdrempelige en gebruiksvriendelijke variant van de OBVL, die bij uitstek geschikt is voor het herhaald meten van opvoedingsbelasting tijdens en na een gezinsbehandeling. Ook de OBVL-K wordt inmiddels door diverse jeugdhulpinstellingen gebruikt en er zijn goede ervaringen met het instrument, zowel binnen de algemene jeugdhulp als bij de doelgroep gezinnen met meervoudige problemen.

We weten echter nog weinig over de validiteit en betrouwbaarheid van dit instrument op basis van wetenschappelijk onderzoek. Is de OBVL-K in de praktijk inderdaad geschikt om opvoedingsbelasting bij gezinnen met meervoudige problemen te meten? Is het instrument gevoelig voor verandering bij deze gezinnen? Hoe verhoudt de OBVL-K zich tot de OBVL? In hoeverre is er een relatie met de CBCL? Om deze vragen te beantwoorden hebben we een praktijkonderzoek gedaan waarvan de resultaten in dit artikel worden gepresenteerd.

Hoofdstuk 2. Methode

2.1 Participanten

Het hier beschreven onderzoek heeft plaatsgevonden bij zes instellingen voor jeugdhulp in Nederland, te weten entrea lindenhout, Het Poortje, Intermetzo, Jarabee, Stek Jeugdhulp en Youké. Deze instellingen hebben geanonimiseerde gegevens beschikbaar gesteld van gezinnen die een behandeling hebben gehad in de periode tussen september 2011 en juli 2016. Het betreft hier het hele scala aan behandelingen dat de genoemde instellingen uitvoeren, zoals ambulante (gezins)behandelingen, pleegzorgvarianten, dagbehandelingen en residentiële behandelingen. In totaal zijn de gegevens geanalyseerd van 5857 cliënten in de leeftijd van 0 tot 21 jaar: 3553 jongens ($M = 9,1$ jaar, $SD = 4,7$) en 2304 meisjes ($M = 10,2$ jaar, $SD = 4,8$).

2.2 Materiaal

Data voor het onderzoek waren de scores op vragenlijsten die de hulpverleners van de deelnemende instellingen bij het begin en het einde van de behandeling afnamen om de uitkomsten van de zorg te meten. Deze dataverzameling vormt een regulier onderdeel van de behandeling; voor het onderzoek werden deze gegevens geanonimiseerd. Deze vragenlijsten zijn de OBVL, de Vragenlijst Gezinsfunctioneren volgens Ouders (VGFO; Veerman, Kroes, De Meyer, Janssen, Nguyen & Vermulst, 2016) en de CBCL.

2.3 OBVL

De Opvoedingsbelastingvragenlijst richt zich op de mate waarin de ouder zich belast voelt door de opvoeding van de kinderen. Het begrip opvoedingsbelasting is ontleend aan theoretische stress-procesmodellen van onder meer Gottlieb (1983) en Abidin (1992). De OBVL heeft 34 items die allen gescoord worden op een vierpuntschaal: (1) 'Geldt niet' tot (4) 'Geldt helemaal'. De OBVL kent vijf schalen: Problemen opvoeder-kindrelatie (mate waarin de opvoeder positieve of negatieve gevoelens/gedachten heeft over zijn/haar kind); Problemen met opvoeden (het gevoel over voldoende vaardigheden te beschikken om het kind op te voeden); Depressieve stemmingen (mate waarin de opvoeder zich zelf ongelukkig of onprettig voelt); Rolbeperking (mate waarin de ouderlijke rol als een soort inperking van de vrijheid wordt ervaren); en Gezondheidsklachten (mate waarin de ouder zich zelf gezond en fit voelt). Daarnaast wordt een Totaalscore berekend die de som van alle 34 items vormt. Onderzoek van Vermulst e.a. (2015) in een algemene bevolkingsgroep toonde aan dat de OBVL voldoende valide en betrouwbaar is.

2.4 OBVL-K

De Opvoedingsbelastingvragenlijst-kort is een verkorte versie van de OBVL die 10 items bevat. Deze 10 items zijn afkomstig uit de OBVL-schalen 'Problemen opvoeder-kindrelatie' (3 items), 'Problemen met opvoeden' (4 items) en 'Depressieve stemmingen' (3 items). De som van de 10 items vormt de Totaalscore voor opvoedingsbelasting; er zijn geen subschalen.

De OBVL-K is bedoeld voor een snelle screening van opvoedingsproblematiek bij aanvang van een behandeling, en voor herhaalde metingen om het verloop van de opvoedingsbelasting tijdens een behandeling te monitoren. Onderzoek van Vermulst e.a. (2015) liet zien dat de scores op de OBVL-K sterk correleren met de totaalscores op de OBVL ($r = 0,86$). De OBVL-K is in het kader van dit onderzoek niet als apart instrument afgenomen, maar de score is berekend op basis van de overeenkomstige items van de OBVL.

2.5 VGFO

De Vragenlijst Gezinsfunctioneren volgens Ouders (Veerman e.a., 2016) meet aspecten van het gezinsfunctioneren, zoals de wijze waarop ouders invulling geven aan hun ouderschap en hoe adequaat zij gezinstaken uitvoeren. De VGFO is gebaseerd op de literatuur over gezinnen met meervoudige problemen. De VGFO kent 28 items, die alle - op één na - positief geformuleerd zijn. Deze items worden gescoord op een vierpuntschaal: (1) 'Geldt niet' tot (4) 'Geldt helemaal'. De 28 items zijn verdeeld over vijf schalen: Basiszorg, Opvoeding, Sociale contacten, Jeugdbeleving, en Partnerrelatie. De som van alle items vormt de Totaalscore. Onderzoek van Veerman e.a. (2016) biedt ondersteuning voor de validiteit en betrouwbaarheid van de VGFO.

2.6 CBCL

De Child Behavior Checklist (Achenbach & Rescorla, 2000, 2001; Verhulst & Van der Ende, 2013) meet emotionele en gedragsproblemen bij kinderen en jeugdigen. De CBCL wordt door ouders ingevuld en kent twee versies, voor verschillende leeftijden van de kinderen: de CBCL/1,5-5 en de CBCL/6-18. De CBCL/1,5-5 bestaat uit 100 vragen en CBCL/6-18 uit 120 vragen over emotionele en gedragsproblemen, die worden gescoord op een driepuntsschaal: (0) 'Niet', (1) 'Soms', (2) 'Vaak'. Bij de CBCL/1,5-5 zijn de meeste items verdeeld over zeven syndroomschalen: Emotioneel Reactief, Angstig/Depressief, Lichamelijke klachten, Teruggetrokken, Slaapproblemen, Aandachtsproblemen, Agressief gedrag. Alle items bij elkaar opgeteld vormen de totaalscore Totale problemen. De CBCL/6-18 kent acht syndroomschalen: Angstig/Depressief, Teruggetrokken/Depressief, Lichamelijke klachten, Sociale Problemen, Denkproblemen, Aandachtsproblemen, Regelovertredend gedrag en Agressief gedrag. De som van alle items vormt de totaalscore Totale problemen.

Voor beide leeftijdsversies van de CBCL geldt dat de eerste drie syndroomschalen samen de hoofddimensie Internaliseren vormen, en de laatste twee syndroomschalen samen de hoofddimensie Externaliseren. De ruwe scores op deze hoofddimensies en de totaalscores kunnen worden omgezet in (genormaliseerde) T-scores, die per leeftijd en geslacht van de kinderen berekend worden op basis van landelijke normgroepen. Daardoor zijn de T-scores van de hoofddimensies en de totaalscores van beide CBCL-versies onderling vergelijkbaar (Achenbach & Rescorla, 2000, 2001). Bij de analyses zijn de T-scores van de hoofddimensies en de totaalscores van beide CBCL-versies samengevoegd tot een gezamenlijke 'CBCL'-score. Bij de syndroomschalen is dezelfde procedure toegepast, zij het dat een aantal schalen niet in beide leeftijdsversies voorkomt. De scores op niet corresponderende schalen werden bij de analyse als *missing* beschouwd.

2.7 Procedure

De focus in dit onderzoek ligt op de geschiktheid van de OBVL-K bij gezinnen met meervoudige problemen. Daarom was de eerste stap in de procedure het empirisch onderzoeken welke gezinnen tot de doelgroep ‘gezinnen met meervoudige problemen’ gerekend konden worden. Omdat een eenduidig en hanteerbaar criterium hiervoor niet voorhanden was, hebben we besloten tot een empirische selectiemethode met behulp van Latente Profiel Analyses in Mplus (LPA; Muthén, 2001). Met LPA kunnen min of meer homogene subgroepen worden geïdentificeerd die gekenmerkt worden door een gelijksoortig scoreprofiel op verschillende variabelen. Bij onze analyse waren deze variabelen de scores op de (syndroom)schalen van de drie meest gebruikte vragenlijsten voor het diagnosticeren van kind- en gezinsproblemen: OBVL, VGFO en CBCL. Deze vragenlijsten vertegenwoordigen de domeinen opvoedingsbelasting, gezinsfunctioneren en gedragsproblemen. Gezinnen met ernstige problemen op (tenminste één schaal van) elk van de drie vragenlijsten hebben we tot de gezinnen met meervoudige problemen gerekend.

Om de schalen en syndromen van de verschillende vragenlijsten onderling goed te kunnen vergelijken hebben we in de analyses voor alle schalen van de drie genoemde vragenlijsten genormeerde T-scores gebruikt. T-scores van de VGFO werden omgezet van positief naar negatief gelabelde schaalscores, om ze eenvoudiger te kunnen vergelijken met de T-scores op de OBVL- en CBCL-schalen. Voor alle schalen geldt dan dat een hoge score wijst op problemen.

Voor de definitie van gezinnen met meervoudige problemen hanteerden we een subgroepgemiddelde van $T > 65$ voor de aanwezigheid van ‘ernstige problemen’.

Te verwachten viel dat bij de LPA meerdere min of meer homogene profielgroepen van gezinnen te vinden zouden zijn. Een optimale indeling in profielgroepen omvat het kleinste aantal groepen (zuinig model) dat toch nog voldoende differentieert tussen de verschillende typen gezinnen (onderscheidend vermogen). Door middel van de full-information maximum likelihood (FIML) schattingsprocedure werd rekening gehouden met ontbrekende waarden. Hierdoor kon gebruik worden gemaakt van alle beschikbare data.

De volgende stap in onze analyse was het bepalen van de psychometrische eigenschappen van de OBVL-K binnen de geselecteerde doelgroep van gezinnen met meervoudige problemen. Als eerste werden de betrouwbaarheid (interne consistentie) en de begrips- en criteriumvaliditeit van de OBVL-K bij gezinnen met meervoudige problemen onderzocht. Om de betrouwbaarheid vast te stellen werden Cronbach's alpha en MacDonald's omega berekend (Sijtsma, 2009). De begripsvaliditeit werd vastgesteld met behulp van Pearson correlaties tussen de score op de OBVL-K en scores op de schalen van de OBVL. De criteriumvaliditeit werd bepaald met behulp van Pearson correlaties tussen de score op de OBVL-K en scores op de schalen/totalen van de CBCL en VGFO.

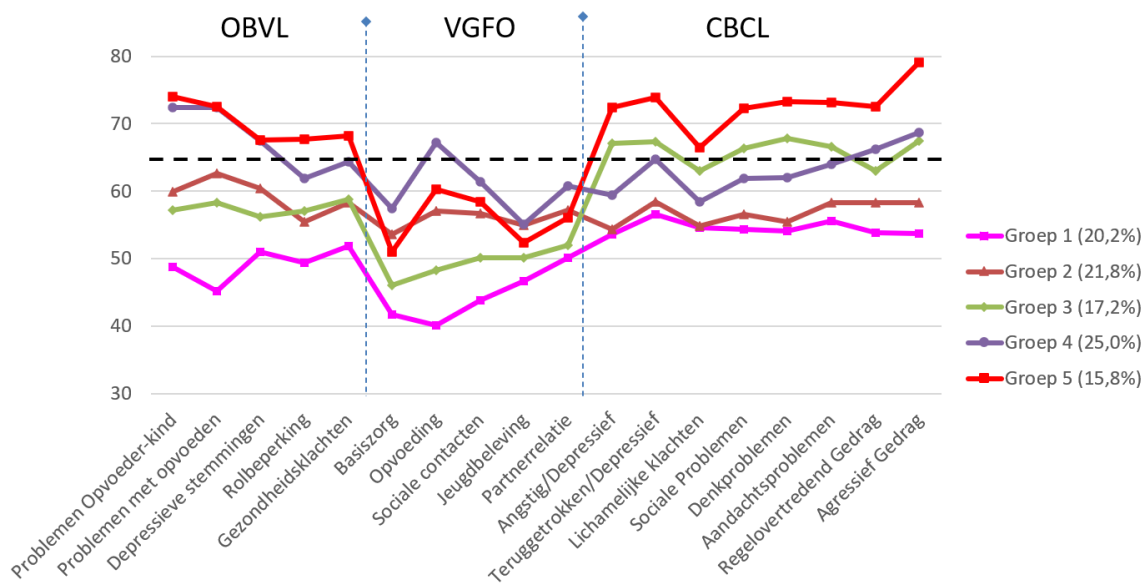
De gevoeligheid voor verandering van de OBVL-K werd onderzocht met behulp van een t-toets voor gepaarde waarnemingen van de verschillen tussen de scores op de OBVL-K bij aanvang en einde van de behandeling. De mate van verandering werd uitgedrukt in een effectgrootte (effect size, ES; Cohen, 1988). Hoe betrouwbaar de individuele veranderingen waren, werd bepaald met behulp van de Reliable Change Index (RCI; Jacobson & Truax, 1991). Tenslotte werd een Chi-kwadraattoets uitgevoerd om de betrouwbare veranderingen tussen voor- en nameting op basis van de OBVL-K en OBVL met elkaar te vergelijken.

Hoofdstuk 3. Resultaten

3.1 Identificeren van een groep gezinnen met meervoudige problemen

De eerste stap in onze analyse betrof het identificeren van een groep gezinnen met meervoudige problemen binnen de jeugdhulppopulatie van de deelnemende instellingen. Daarvoor is een LPA uitgevoerd op de schalen van de OBVL, VGFO en CBCL in de totale steekproef (N = 5857). Allereerst hebben we het optimale aantal profielgroepen bepaald aan de hand van een aantal criteria voor model fit. Daaruit bleek dat een model met vijf verschillende homogene profielen de beste indeling opleverde. De entropie van dit model (0,82) overschreed ruimschoots de algemeen gehanteerde afkapwaarde van 0,70 en de BIC-waarde was lager dan bij modellen met minder profielen. Het 5-profielenmodel werd daarom gekozen als best passende en zuinigste model.

De volgende stap was het bepalen welke van de vijf profielgroepen binnen de jeugdhulppopulatie het beste voldeed aan ons criterium voor gezinnen met meervoudige problemen. Daarvoor moesten we kijken bij welke profielgroep gezinnen ernstige problemen vertoonden op (tenminste één schaal van) zowel de OBVL, de VGFO als de CBCL. In Figuur 1 zijn de gemiddelde T-scores op de schalen van deze vragenlijsten voor de vijf profielgroepen weergegeven; de onderbroken lijn in de figuur geeft het afkappunt van de subklinische range (T = 65) weer.

Figuur 1. Gemiddelde T-scores op de schalen van de OBVL, VGFO en CBCL voor vijf profielgroepen.

In Figuur 1 zien we de vijf profielgroepen, die ieder ongeveer 20% van de totale onderzoeksgroep uitmaken; de groepen zijn dus min of meer gelijk verdeeld over de hele populatie. Alleen bij profielgroep 4 liggen de gemiddelde T-scores bij minimaal één schaal van elk van de drie vragenlijsten in het (sub)klinisch gebied (T > 65). Bij profielgroep 4 zijn er (sub)klinische scores op de schalen Problemen opvoeder-kindrelatie, Problemen met opvoeden en Depressieve stemmingen van de OBVL, Opvoeding van de VGFO, en

Regelovertredend gedrag en Agressief gedrag van de CBCL. Ook profielgroep 5 wordt gekenmerkt door zeer ernstige problemen; er zijn hoge scores op de OBVL en de CBCL. Deze groep heeft echter op geen van de VGFO schalen (sub)klinische scores en ze voldoet daardoor niet aan ons criterium voor gezinnen met meervoudige problemen. Op grond van deze analyse concluderen we dat profielgroep 4 het beste voldoet aan onze empirische definitie van gezinnen met meervoudige problemen. Deze groep omvat 25% (n = 1489) van alle gezinnen in de oorspronkelijke onderzoeksgroep. In het vervolg van dit onderzoek hebben we ons bij de analyses tot deze groep beperkt.

Binnen de geselecteerde groep gezinnen met meervoudige problemen hebben we de betrouwbaarheid, validiteit en gevoeligheid voor verandering van de OBVL-K onderzocht. We beginnen met een vergelijking van de T-scores op de uit de OBVL gedestilleerde OBVL-K met die op de volledige OBVL, VGFO en CBCL, bij aanvang van de behandeling.

Tabel 1. Gemiddelde T-scores en standaarddeviaties op de OBVL-K, OBVL, VGFO en CBCL van gezinnen met meervoudige problemen bij aanvang van de behandeling.

	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
OBVL-K	1483	73,52	4,85
OBVL			
Problemen Opvoeder-kindrelatie	1482	72,40	6,34
Problemen met Opvoeden	1483	72,37	5,24
Depressieve stemmingen	1484	67,43	6,79
Rolbeperking	1481	61,92	10,13
Gezondheidsklachten	1475	64,32	8,20
Totaalscore	1479	72,07	4,33
VGFO			
Basiszorg	841	57,46	10,45
Opvoeding	839	67,16	9,39
Sociale contacten	842	61,41	9,97
Jeugdbeleving	835	55,06	11,69
Partnerrelatie	574	60,77	12,03
Totaalscore	832	66,04	8,72
CBCL			
Internaliseren	1323	62,55	7,16
Externaliseren	1323	68,52	6,76
Totale problemen	1323	67,10	4,68

In Tabel 1 is te zien dat de groep gezinnen met meervoudige problemen gemiddeld zeer hoog scoort op de OBVL-K (T = 73,52), evenals op de schalen Problemen ouder-kindrelatie (72,40) en Problemen met opvoeden (72,37). Dergelijke hoge T-scores komen slechts bij 1-2 % van de normale bevolking voor, en zij duiden dan ook op een zeer ernstige mate van opvoedingsbelasting. De gedragsproblemen van de kinderen, met name de Totale problemen en Externaliseren gemeten met de CBCL, zijn gemiddeld ernstig te noemen (T = 67-68; dit is vergelijkbaar met 3-4% hoogste scores in de landelijke normgroep). Van de VGFO valt alleen de gemiddelde T-score op de schaal Opvoeding in het klinisch gebied (T = 67,16). Deze schaal van de VGFO lijkt inhoudelijk het meest op de schaal Problemen met opvoeden van de OBVL.

3.2 Betrouwbaarheid en validiteit van de OBVL-K bij gezinnen met meervoudige problemen

Om de betrouwbaarheid van de OBVL-K te bepalen hebben we Cronbach's alpha en McDonald's omega berekend. De alpha van de OBVL-K bij gezinnen met meervoudige problemen is 0,77; de omega 0,78. Volgens de COTAN (Evers, Lucassen, Meijer, & Sijtsma, 2010) zijn deze waarden voldoende te noemen. De gevonden alpha is wel lager dan de alpha van de OBVL-K in de landelijke normgroep: 0,86 (Vermulst e.a., 2015).

Om de begrips- en criteriumvaliditeit van de OBVL-K te beoordelen hebben we de Pearson-correlaties berekend van de OBVL-K met de schalen van de OBVL en VGFO, en met de hoofddimensies van de CBCL. In Tabel 2 is te zien dat de OBVL-K hoog correleert met de OBVL, en dan vooral met de schalen Problemen ouder-kindrelatie, Problemen met opvoeden, Depressieve stemmingen en de Totaalscore. Dit is te verwachten, aangezien de OBVL-K is samengesteld uit items van deze drie schalen. Er is slechts één significante correlatie met een schaal van de VGFO. Verder is opvallend dat de correlaties van de OBVL-K met de hoofddimensies en totaalscore van de CBCL weliswaar significant zijn, maar zeer laag (variërend van -0,06 tot 0,13).

Tabel 2. Correlaties OBVL-K met OBVL, VGFO en CBCL

Schalen	<i>r</i>
OBVL	
Problemen Opvoeder-kindrelatie	0,64**
Problemen met opvoeden	0,73**
Depressieve stemmingen	0,43**
Rolbeperking	0,02
Gezondheidsklachten	0,13**
Totaalscore	0,68**
VGFO	
Basiszorg	0,01
Opvoeding	0,13**
Sociale contacten	0,00
Jeugdbeleving	-0,05
Partnerrelatie	-0,02
Totaalscore	0,02
CBCL	
Internaliseren	-0,12**
Externaliseren	0,13**
Totale problemen	-0,06*

Noot. Aantallen verschillen per gepaarde correlatie: $n = 484-703$.

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$.

3.3 Het meten van verandering met de OBVL-K

De gevoeligheid voor verandering is een belangrijk aspect van de OBVL-K, met het oog op de geschiktheid van dit instrument voor het meten van effectiviteit en het monitoren van de voortgang van gezinsbehandelingen. We hebben dit aspect onderzocht door het verschil tussen de T-scores bij aanvang ($M = 73,20$) en einde ($M = 64,69$) van de behandeling te berekenen en op significantie te toetsen met een t -toets voor gepaarde waarnemingen. Dit

verschil bleek significant ($t(524) = 22,26; p < 0,01$). De effectgrootte van dit verschil is 1,14, wat volgens Cohen (1988) een groot effect betekent. Dit verschil is vergelijkbaar met de verandering zoals gemeten met de volledige OBVL: $t(524) = 21,01, p < 0,01$. Ook hier is sprake van een groot effect: $ES = 1,08$.

Tenslotte hebben we onderzocht hoeveel individuele gezinnen vooruitgang lieten zien op de OBVL-K vergeleken met de uitkomsten op de OBVL. Daartoe hebben we voor elk gezin de *Reliable Change Index* (RCI) berekend voor de totaalscores op beide vragenlijsten. In Tabel 3 zijn de aantallen en percentages al dan niet betrouwbaar verbeterde behandelingen voor beide vragenlijsten weergegeven. We zien dat in totaal 56% van de gezinnen op de OBVL-K betrouwbaar vooruit gaat (= 7,8 % + 47,8 % 'Ja'), tegenover 59% van dezelfde gezinnen op de OBVL (= 11,6 % + 47,8 % 'Ja'). De OBVL-K is dus iets 'conservatiever' in het signaleren van betrouwbare verbetering dan de OBVL. In 81% van alle gevallen is er sprake van overeenstemming tussen de scores op basis van OBVL en OBVL-K. Ook een Chi-kwadraattoets liet zien dat er een significante overeenkomst bestaat tussen de OBVL-K en OBVL wat het aangeven van betrouwbare verbetering betreft (Chi-kwadraat = 192,07; $p < 0,00$). De bijbehorende waarde van de Phi-coëfficiënt was 0,61, hetgeen duidt op een sterke overeenkomst.

Tabel 3. Proporties betrouwbare verandering op basis van OBVL en OBVL-K.

Betrouwbare verandering		OBVL-K			
		Nee		Ja	
		<i>n</i>	%	<i>n</i>	%
OBVL	Nee	172	32,8	41	7,8
	Ja	61	11,6	251	47,8

Hoofdstuk 4. Discussie

De OBVL-K is een zeer korte vragenlijst voor het meten van opvoedingsbelasting. De OBVL-K is direct afgeleid uit de OBVL. Beide vragenlijsten kunnen worden gebruikt bij alle varianten van jeugdhulpverlening waar opvoedingsbelasting een rol kan spelen, waaronder de behandeling van gezinnen met meervoudige problemen. Dit onderzoek richt zich op de vraag of de OBVL-K geschikt is voor het meten van opvoedingsbelasting bij deze laatste doelgroep. We hebben dit onderzocht bij een groep gezinnen met meervoudige problemen die in behandeling waren bij zes verschillende instellingen voor jeugdhulp.

Uit de algemene behandelgroep van deze instellingen hebben we met behulp van een latente profielanalyse eerst een selectie gemaakt van één specifieke doelgroep, die we als de groep gezinnen met meervoudige problemen hebben getypeerd. Deze specifieke groep bestond uit 1489 van de in totaal 5857 gezinnen (25%) die bij deze instellingen in behandeling waren.

Bij deze selecte doelgroep hebben we de psychometrische eigenschappen (betrouwbaarheid en validiteit) van de OBVL-K onderzocht, evenals de geschiktheid om veranderingen te meten. De betrouwbaarheid van de OBVL-K ($\alpha = 0,77$; $\omega = 0,78$) bleek voldoende te zijn volgens de richtlijnen van de COTAN (Evers e.a., 2010).

De begripsvaliditeit van de OBVL-K is onderzocht door de samenhang van de OBVL-K met de schalen van de OBVL te berekenen. Correlaties tussen de scores op de OBVL-K met scores op de schalen Problemen opvoeder-kindrelatie, Problemen met opvoeden, Depressieve stemmingen en de Totaalscore op de OBVL varieerden van 0,43 tot 0,73. Deze correlaties duiden erop dat de OBVL-K in belangrijke mate dezelfde kernbegrippen van opvoedingsbelasting meet als de OBVL. De criteriumvaliditeit van de OBVL-K onderzochten we door de correlaties te berekenen met de VGFO en CBCL. Er bleek nauwelijks een verband te bestaan met de schalen van de VGFO. Blijkbaar komen de domeinen opvoedingsbelasting en gezinsfunctioneren niet overeen, op de dimensie Opvoeding van de VGFO na. Correlaties van de OBVL-K met de hoofddimensies en totaalscore van de CBCL waren weliswaar significant, maar alle zeer laag (variërend van -0,12 tot 0,13). Opvoedingsbelasting zoals gemeten met de OBVL-K hangt dus enigszins samen met de aanwezigheid van emotionele en gedragsproblemen van het kind, maar vormt toch een relatief onafhankelijke domein binnen het complex aan meervoudige gezinsproblemen.

Als laatste belangrijke eigenschap van de OBVL-K hebben we de gevoeligheid voor verandering onderzocht door de scores bij aanvang en einde van de behandeling bij de groep gezinnen met meervoudige problemen te vergelijken. Het verschil tussen beide scores bleek significant te zijn; de effectgrootte van het verschil is 1,14, een groot effect volgens Cohen (1988). Dit verschil is vergelijkbaar met de verandering zoals gemeten met de volledige OBVL: ook hier is sprake van een groot en significant effect (1,08). Ook bij de berekening van vooruitgang met een andere maat, de Reliable Change Index (RCI), vonden we een significante mate van overeenstemming tussen het meten van verandering met de OBVL-K en de OBVL.

We maken nog enkele kanttekeningen bij de uitkomsten van ons onderzoek. Ten eerste blijken de cijfers over betrouwbaarheid en validiteit van de OBVL-K in ons onderzoek over het geheel genomen iets lager te zijn dan de cijfers die Vermulst e.a. (2015) in de handleiding van de OBVL(-K) presenteerden. Dit hangt mogelijk samen met het specifieke karakter van de door ons onderzochte doelgroep. Binnen onze totale onderzoeksgroep hebben we door middel van een latente profielanalyse een selectie gemaakt van een

homogene groep van gezinnen met meervoudige problemen. Deze groep liet op een aantal variabelen - opvoedingsbelasting, gezinsfunctioneren, gedragsproblemen - min of meer vergelijkbare scores zien. Door deze selectie is een groep ontstaan die intern minder variantie vertoont dan de in de handleiding van Vermulst e.a. vermelde groepen uit de hulpverlening of algemene bevolking. Minder variantie betekent automatisch ook een kleinere kans op (hoge) correlaties binnen deze groep - een fenomeen dat in de literatuur wordt beschreven als het gevolg van een 'restriction of range' (Sackett & Yang, 2000).

Het hiervoor genoemde effect kan nog versterkt zijn door het feit dat de door ons geselecteerde groep per definitie zeer hoog scoorde op de verschillende aspecten van opvoedingsproblemen (minstens anderhalve standaarddeviatie boven het gemiddelde in de landelijke normgroep). Dit gegeven kan leiden tot een zogenaamd plafondeffect (Bortz & Döring, 2005). Dit effect kan tevens lagere correlaties tussen de verschillende vragenlijsten tot gevolg hebben gehad. Al met al dient er rekening mee te worden gehouden dat de door ons gevonden cijfers over betrouwbaarheid en validiteit van de OBVL-K binnen de groep gezinnen met meervoudige problematiek wat lager zijn uitgevallen dan bij andere doelgroepen mogelijk het geval is - zowel door de aard van de selectiemethode als door de hoogte van de scores binnen deze specifieke doelgroep.

Een geringere variantie in de scores op de OBVL en OBVL-K binnen de selecte groep gezinnen kan ook van invloed zijn geweest op de berekening van de effectgroottes voor de vermindering van opvoedingsbelasting. In dit geval is het effect echter omgekeerd: we vinden een grotere mate van vooruitgang tijdens de behandeling dan bij andere doelgroepen het geval is. In ons onderzoek vonden we een effectgrootte van 1,14 voor de OBVL-K en 1,08 voor de OBVL. Dit is meer dan twee keer zo hoog als de effectgroottes die door Vermulst e.a. (2015) in meer algemene behandelgroepen gevonden zijn: $ES = 0,45$ voor de OBVL-K en $ES = 0,47$ voor de OBVL. De door ons gevonden effectgroottes zijn ook aanzienlijk hoger dan de bij gezinsbehandelingen gevonden effecten gemeten met de NOSI (ES variërend van 0,58 tot 0,68; Veerman, De Meyer & Roosma, 2007) of de CBCL (Veerman, Koppelaar, van Spanje & van Yperen, 2017). Al deze bevindingen kunnen mogelijk voor een deel verklaard worden door een verschijnsel dat 'regressie naar het gemiddelde' wordt genoemd (Barnett, Van der Pols & Dobson, 2004). Dat houdt in dat bij een zeer hoge score op de eerste meting de kans klein is dat men bij een tweede meting (nog) hoger scoort. Daardoor dalen deze scores 'als vanzelf' meer richting het gemiddelde. Omdat gezinnen met meervoudige problemen vaak zeer hoge aanvangsscores laten zien, kan dit effect bij deze doelgroep relatief vaker optreden.

Tenslotte nog een paar kanttekeningen bij de opzet van ons onderzoek. De eerste kanttekening is dat de OBVL-K in ons onderzoek niet als afzonderlijk instrument is afgenomen. De scores voor de OBVL-K zijn berekend op basis van de overeenkomstige items van de OBVL. Datzelfde gold overigens voor het onderzoek naar de psychometrische eigenschappen van de OBVL-K waarover in de handleiding (Vermulst e.a., 2015) gerapporteerd wordt. Het verdient dan ook zeker aanbeveling om in vervolgonderzoek de eigenschappen van de OBVL-K als een zelfstandig instrument te toetsen.

In vervolgonderzoek kunnen ook andere selecties van de doelgroep van gezinnen met meervoudige problemen worden getest. De door ons gebruikte methode laat zien dat er verschillende groepen met ernstige problemen op verschillende gezinsdomeinen te vormen zijn, afhankelijk van het gekozen criterium. Daarnaast verdient het aanbeveling om in vervolgonderzoek de gezinnen niet te selecteren op basis van groepsgemiddelden, zoals wij gedaan hebben, maar door voor iedere individuele casus te bepalen of het gezin aan

bepaalde criteria voldoet. Daardoor ontstaat een nog meer homogene onderzoeksgroep. In elk geval pleiten we ervoor om de onderzochte groepen nauwkeurig te beschrijven, zowel bij het weergeven van behandeluitkomsten als bij het presenteren van de resultaten van onderzoek naar psychometrische eigenschappen van instrumenten. Zoals we gezien hebben kan de specifieke aard van de doelgroep een belangrijke invloed hebben op de uitkomsten.

Kortom, de OBVL-K is een zeer compacte vragenlijst met voldoende tot goede psychometrische eigenschappen. Het instrument kan worden ingezet voor een snelle screening van opvoedingsbelasting bij ouders die voor gezinsbehandeling in aanmerking komen. Daarnaast komt de OBVL-K goed overeen met de OBVL wat het signaleren van verandering tijdens de behandeling betreft. Door zijn compactheid is de OBVL-K met name geschikt voor het herhaald meten van opvoedingsbelasting tijdens de behandeling van gezinnen met meervoudige problemen. Verder onderzoek zou nader in kunnen gaan op het verloop van de opvoedingsbelasting tijdens de behandeling, met als doel terugval of stagnatie tijdig te signaleren.

Literatuurlijst

- Abidin, R. R. (1992). The determinants of parenting behavior. *Journal of Clinical Child Psychology*, 21, 407-412.
- Achenbach, T. M., & Rescorla, L. A. (2000). *Manual for the ASEBA preschool forms & profiles*. Burlington, VT: University of Vermont, Research Center for Children, Youth & Families.
- Achenbach, T. M., & Rescorla, L. A. (2001). *Manual for the ASEBA school-age forms & profiles*. Burlington, VT: University of Vermont, Research Center for Children, Youth & Families.
- Barnett, E. G., Pols, J. C. van der, & Dobson, A. J. (2005). Regression to the mean: what it is and how to deal with it. *International Journal of Epidemiology*, 34, 215-220.
- Bortz, J. & Döring, N. (2005). *Research methods and evaluation*. Heidelberg: Springer-Verlag.
- Brock, A. J. L. de, Vermulst, A. A., Gerris, J. R. M., & Abidin, R. R. (1992). NOSI. Nijmeegse Ouderlijke Stress Index. Handleiding. Experimentele versie. Lisse: Swets en Zeitlinger.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioural sciences* (2nd ed.). Hillsdale, IN: Erlbaum.
- Cohen, J. (1992). A power primer. *Psychological Bulletin*, 112, 155-159.
- Evers, A., Lucassen, W., Meijer, R., & Sijtsma, S. (2010). *COTAN Beoordelingsstelsel voor de kwaliteit van tests*. Amsterdam: NIP.
- Gottlieb, B.H. (1983). *Social support strategies: Guidelines for mental health practice*. Beverly Hills, CA: Sage Publications.
- Jacobson, N. S. & Truax, P. (1991). Clinical significance. A statistical approach to defining meaningful change in psychotherapy research. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 59, 12-19.
- Muthén, B. O. (2001). Latent variable mixture modeling. In G. A. Marcoulides & R. E. Schumacker (Eds.), *New developments and techniques in structural equation modeling* (pp. 1-33). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Sackett P. R., & Yang, H. (2000). Correction for range restriction: an expanded typology. *Journal of Applied Psychology*, 85, 112-118.
- Sijtsma, K. (2009). Over misverstanden rond Cronbachs alfa en de wenselijkheid van alternatieven. *De Psycholoog*, 44, 561-567.
- Steege, M. van der, & Zoon, M. (2017). *Richtlijn Multiprobleemgezinnen voor jeugdhulp en jeugdbescherming*. Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Veerman, J. W., & Bijl, B. (2017). Methoden voor kwantificeren en toetsen van effecten? In T. van Yperen, J. W. Veerman, & B. Bijl (Eds.), *Zicht op effectiviteit: Handboek resultaatgerichte ontwikkeling interventies in de jeugdsector* (Tweede geheel herziende druk, pp. 419-438). Rotterdam: Lemniscaat.
- Veerman, J.W., De Meyer, R.E., & Roosma, A.H. (2007). Effectonderzoek aan huis: Opzet en uitkomsten van het onderzoek van de Hulp aan Huisprogramma's in Noord- en Oost-Nederland. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 46, 155-168.
- Veerman, J. W., Koppelaar, P., Spanje, A. van, & Yperen, T. van (2017). Wat kunnen we leren van grote databases? In T. van Yperen, J. W. Veerman, & B. Bijl (Eds.), *Zicht op effectiviteit: Handboek resultaatgerichte ontwikkeling interventies in de jeugdsector* (Tweede geheel herziende druk, pp. 235-248). Rotterdam: Lemniscaat.
- Veerman, J. W., Kroes, G., De Meyer, R., Janssen, J., Nguyen, L., & Vermulst, A. (2016). *Handleiding VGFO. Vragenlijst Gezinsfunctioneren volgens Ouders*. Nijmegen: Praktikon.

- Verhulst, F., & Ende, J. van der (2013). Handleiding ASEBA. Vragenlijsten voor leeftijden 6 t/m 18 jaar. Rotterdam: ASEBA Nederland.
- Vermulst, A., Kroes, G., De Meyer, R., Nguyen, L. & Veerman, J. W. (2015). Handleiding OBVL. Nijmegen: Praktikon.

Colofon

Praktikon is een zelfstandige, onafhankelijke organisatie voor onderzoek en ontwikkeling in (jeugd)zorg, gemeenten en onderwijs en is gespecialiseerd in onderzoek, monitoring, training en vragenlijstontwikkeling. Praktikon wil instellingen voor (jeugd)zorg en scholen voor speciaal onderwijs helpen hun werk bij de aanpak van opgroei- en opvoedingsproblemen zo goed mogelijk te doen. Praktikon hoopt hiermee een bijdrage te leveren aan het verbeteren van de kwaliteit van de zorg en aan het verantwoorden hiervan. Vanuit deze doelstellingen wordt samengewerkt met de Radboud Universiteit Nijmegen en entrea lindenhout, een organisatie voor specialistische jeugdhulp in Gelderland.

Over de auteurs

Dr. Gert Kroes is senior onderzoeker bij Praktikon. Hij is projectleider bij verschillende onderzoeksprojecten.

Dr. Marc J.M.H. Delsing is onderzoeker bij Praktikon. Zijn onderzoeksgebied is evaluatie van interventies voor jeugdigen.

Marsha H.L. Philipsen, Msc, is onderzoeker bij Praktikon. Haar onderzoeksgebied is praktijkgericht onderzoek in jeugdzorg en implementatie van datagestuurde werken.

Laura E.M. Beurskens-Claessens, Msc, is onderzoeker bij Praktikon. Haar onderzoeksgebied is praktijkgericht onderzoek in jeugdzorg en implementatie van datagestuurde werken.

Nina Esmeijer, Msc, is onderzoeker bij Praktikon. Haar onderzoeksgebied is praktijkgericht (kwalitatief) onderzoek.

Dr. Ronald De Meyer is senior-onderzoeker bij Praktikon. Zijn onderzoeksgebied is evaluatie van jeugdzorginterventies.